

Szatmáry István

GONDOLATOK A TÁRSASÁGI TÖRVÉNYHEZ

Hitelezővédelmi társasági jog vagy társasági jogi hitelezővédelem?

Jelen írás célja annak rövid bemutatása, hogy a modern társasági jog – köztük a magyar társasági törvények (legutóbb a 2006-ban elfogadott) – milyen elméleti alapvetésre építkeznek a hitelezők védelme területén, és ennek milyen gyakorlati következményei vannak vagy lehetnek. Hangsúlyozni kívánom, hogy az írásnak nem célja tételes jogi szabályok elemzése, sokkal inkább egyfajta gondolatébresztőnek szánom azoknak a kérdéseknek a közös elemzéséhez, amelyek változó intenzitással ugyan, de folyamatosan foglalkoztatják nemcsak a jogi szakma művelőit, de – egy-egy nagyobb port kavaró, disszonáns eset kapcsán – a szélesebb közvéleményt is.

A társasági jog elsődleges jellemzői

Társaságok és hitelezők: folyamatosan szimbiózisban élő személyek látszólag ellentétes, végső soron mégis azonos érdekekkel. Miért látszólagos az ellentét? Mivel mind a társaságnak, mind a hitelezőjének elemi érdeke, hogy a társaság eredményesen működjön: a hitelezőnek azért, mert vele szemben csak ekkor tudja a társaság a pénzügyi kötelezettségeit teljesíteni, a társaságnak azért, hogy a tulajdonost gazdagítsa a pénzügyi kötelezettségek után fennmaradó vagyonból. Hitelező ebben az összefüggésben természetesen nem pusztán az, akinek hitel- vagy kölcsönszerződés alapján tartoznak, hanem mindenki, akinek saját teljesítéséhez képest a másik fél csak későbbi időpontban válik kötelessé a maga részéről a számlát kiegyenlíteni. (A továbbiakban *hitelező* alatt mindig ezen tágabb fogalommal érintett személyi kört értem.) Hitelezők pedig akadnak bőven: a modern pénzügyi élet technikái mellett még az egyidejű pénzfizetés sem feltétlenül egyidejű (különösen, ha országhatárokat átlépő ügyletekről van szó), szükségszerűen eltelik néhány nap az áru leszállítása és a pénz bankszámlára történő megérkezése között. A kettő közötti időben pedig a szállító is hitelező.

Mivel egy személy jellemzően valamely szerződés keretében válik hitelezővé vagy adóssá (sok esetben egy hosszabb időre kötött szerződésben a különböző fá-

zisokban egymást váltva mindkettővé), a hitelezővédelmet elsősorban az egyes szerződésekre vonatkozó olyan szabályok megalkotásával lehet biztosítani, amelyek fokozzák az adós fizetési készségét és képességét (ezek az ún. *szerződési biztosítékok*, amelyek az átlagpolgár számára is ismertek – legalábbis elnevezésüket tekintve –, mint például a zálogjog, foglaló, kezesség stb.). Sokszor emlegetett példa ugyanakkor, hogy a legszigorúbb hitelezővédelem egyben a legjobb adósvédelem is: szigorú hitelezővédelmi szabályok mellett az adósok könnyebben juthatnak kölcsönhöz, ami elsősorban a saját érdekük. Példaként szokás emlegetni az ókori Rómában meghonosított és már az ún. Tizenkétábrás Törvényben (Kr. e. V. század) is említett azon hitelezővédelmi szabályt, amely nemfizetés esetére feljogosította a hitelezőt az adós megölésére. Léteznek olyan vélemények, amelyek szerint többek között ez is egy tényezője volt annak, hogy az ókori Róma területén virágzottak a bankügyletek, a pénzügyi élet és intézményesített keretek között lehetett hitelhez jutni.

Mivel a rómaiak fent idézett megközelítése ma már alapvető emberi jogi normákat sértene (az ókorban még nem alakult ki az emberi jogok fogalma és nem tűnt kirívónak az idézett „behajtási mód”), manapság már inkább az egyensúlyra törekszik a jogalkotó: a szerződések jogában sok adósvédelmi szabályt is találunk, még a kifejezetten a hitelezők céljait szolgálókban is, így – például bonyolult bírósági igényérvényesítéssel párosulva – ezek a rendelkezések időnként nem jelentenek valódi és gyors hitelezővédelmi garanciákat, és módot adnak az adósok részére különféle jogintézmények útján a késedelmes teljesítésre. Erre a helyzetre az idők során (ahogy egyre több társaság vált az üzleti élet szereplőjévé) reflexióként sok kontinentális jogrendszerben az a nézet alakult ki, hogy a társasági jognak is kell hitelezővédelmi előírásokat tartalmaznia, és mintegy a maga szabályrendszerén keresztül is garantálnia kell a társaságokkal szerződő személyek részére a pénzügyi kötelezettségek teljesítését. A helyzet azonban ennél sokkal összetettebb és ellentmondásosabb. A társasági jog szabályai a társaságok alapítására, szervezetükre és megszüntetésükre vonatkozó normákat tartalmazzák. Ezen szabályok között elsősorban a társaságok és tagjaik érdekeit rendező normák kapnak helyet, és csak rendkívül nehezen és (nézetem szerint sok esetben diszfunkcionalitást eredményező módon) lehet ebbe a struktúrába beszorítani a hitelezővédelmi rendelkezéseket.

Történeti aspektusból tekintve a társasági jogot és annak hitelezővédelmi szabályait, a következőkre kívánok rámutatni. Mivel a társasági jog kialakulása és a kereskedelmi társaságok szabályozása egyik legelemibb előfeltétele volt annak a gazdasági rendnek, a modern értelemben vett szabadpiaci kapitalista modellnek, amelyben ma a termelés folyik, a társasági jog fejlődése is elsősorban a szerveze-

ti szabályok kialakulása és finomhangolása felé haladt, és nem abba az irányba, hogy a társaságokkal szerződéses kapcsolatra lépő hitelezők védelmére alkosson szabályokat. Az a kérdés tehát, hogy kell-e a társasági jognak a hitelezőket védenie, vagy elsősorban más célokra hivatott, jellemzően a 20. század második felében merült fel, előtte nem volt hangsúlyos terület.

A hitelezővédelem azért sem volt központi kérdése a társaságok szabályozásának, mert magának a társasági jognak a léte és egész szabályrendszere abból az elemi érdekből táplálkozik, hogy a magánszemély, aki valamely szakmában kellő jártasságot szerzett és szeretné ezt a tudását a piacon kamatoztatni, képes legyen úgy üzletszerű (tehát alapvetően profitszerzésre irányuló) – modern szóhasználattal azt is mondhatnánk: vállalkozási – tevékenységet folytatni, hogy közben ne kockáztassa családjá vagyonát, magánjavit; azaz a vállalkozási tevékenysége során csak az arra a célra fenntartott vagyonát tegye kockára. Ennek az éremnek egy másik (kikerülhetetlen és ezért szükségszerű következményként jelentkező) oldala, hogy ha a jogalkotó megengedi a magánjavak és a vállalkozói vagyon szétválasztását, akkor ezzel egy csapásra jelentősen csökkenti azt a fedezetet, amely a társaság hitelezői részére fennmarad, hiszen csak a társaság vagyona marad kielégítési alapként, de nem lesz már jelen a tagok magánvagyon. A jelzett vagyonszétválasztásra azok a társasági formák alkalmasak – és ezek elődei már a 16. század folyamán kialakultak –, amelyek lehetővé teszik, hogy a vállalkozást indító vagy indítók csak az üzleti tevékenységre szánt vagyont kockáztassák: nálunk a korlátolt felelősségű társaság és a részvénytársaság. (Megjegyzendő, hogy a *korlátolt felelősségű társaság* elnevezés maga is helytelen és félrevezető, hiszen nem a társaság korlátolt felelősségű, hanem a tagja, a társaság teljes vagyonával felel az általa elvállalt kötelezettségeikért, a tagja viszont nem felel.)

Azt a fontos kérdést azonban, hogy a társaság vagyona nem mindig elegendő arra, hogy minden tartozást fedezzen, nem lehet megkerülni: a modern társasági jog folyamatosan vívódik azon, hogy tartalmazzon-e vagy nem hitelezővédelmi normákat, ha pedig igen, akkor milyen jellegűeket.

A hitelezők társasági jogi eszközökkel történő védelmére különféle technikák dolgozhatók ki, de alapvető elv kellett hogy legyen – és meggyőződéseim szerint kell hogy maradjon is –, hogy gondos üzletvitel és átlagosan kockázatos (másik oldalról: átlagosan gondos) vállalkozás mellett előfordulhat, hogy lesznek olyan tartozások, amelyeket senki nem fog kiegyenlíteni, még akkor sem, ha a társaság megszűnik. Már a társasági jog korai szakaszában elfogadottá vált az a tétel (és mind a mai napig a modern társasági jogok legalapvetőbb intézménye), hogy *a társasági jog lényegi megkülönböztető jegye (differentia specificája) a tagok korlátozott felelősségével működő társasági formák léte, azok igen virulens elterjedtsége*. Természetesen sen-

kinek ne legyen illúziója: a joggal vissza is lehet élni, és ha lehet, akkor nyilvánvalóan vissza is fognak vele élni. A társasági jog területén pedig különösen nagy a kísértés a joggal való visszaélésre: ha a társaság csak a saját vagyonával felel, de az alapító tagok kockázatos ügyleteket kívánnak folytatni, akkor nyilvánvaló, hogy ezek folytatására a legmegfelelőbb eszköz a társaság alapítás: bármilyen kockázatos ügylet vége legfeljebb az lehet, hogy a tagok a társaság alapításakor vagy működése során a társaság rendelkezésére bocsátott vagyonukat elveszítik (de egyéb vagyonukat nem). Ez a vagyon pedig nagyságrendekkel kevesebb is lehet, mint az, amit a kockázatos ügyletkötésekkel mások veszítenek. Azok, akik nem tudván arról, hogy a társaságnak nincs vagyona, belementek a kockázatos ügyletekbe, de követeléseiket már nem fedezi a társasági vagyon. Mindenki tudna közkeletű példákat sorolni piramisjátékokra létrehozott társaságokról, amelyek csúcán egy minimális törzstőkével alapított kft. áll, de a károsultak (azaz a kft. hitelezői) kára milliárdokra rúg, miközben az alapítók széttárva kezüket a társasági jog évszázados alapelveire hivatkoznak: a társaság tartozásaiért az alapítók nem felelnek.

A korlátozott tagi felelősség elvéből szükségszerűen következik még egy – a hitelezők számára jellemzően nem túlságosan szimpatikus – vonása a társaságoknak: *a képviselőikben eljáró személyek felelősségének megfoghatatlansága*. A társasági jog ugyanis abból a tételtől indul ki, hogy a társaságok képviselői (ügyvezetők, igazgatósági tagok stb.) a társaság nevében járnak el, ezért a képviselők által okozott károk csak a képviselőkön, azaz a társaságon kérhetők számon: a képviselőt a társasággal szerződést kötő felek sosem perelhetik magánvagyonára is kiterjedően, azaz végső soron ő sem kockáztat. Elvi lehetőség, hogy a társaság tulajdonosai vonják felelősségre a képviselőt, ha nem helyesen járt el. Azért elvi, mert ehelyett idő- és költségtakarékosabb az első komolyabb probléma felmerülése után elbúcsúzni a képviselőtől és egy újat választani, mint hosszasan pereskedni, annak tudatában, hogy a társaság tartozásaiért a tag egyébként nem is felel.

A tagok korlátozott felelőssége és a képviselőknek a gyakorlatban alig létező felelőssége oda vezetett, hogy a társasági joggal visszaélve a hitelezők védelme nem érvényesíthető. Azzal együtt is, hogy nem jelenthetjük ki biztosan, hogy a magánszemélyekkel szerződve pontos képünk lenne egy magánszemély vagyoni helyzetéről, mára nagyságrendekkel komolyabb problémává nőtte ki magát az, hogy hogyan biztosítsuk a társaságokkal szerződő felek vagyoni védelmét, azaz azt, hogy a társaság képes lesz majd saját vagyonával helytállni (mivel a tulajdonosok vagyonára ebben a körben nem számíthatunk). Miért van ennek a magánszemélyek ügyleteihez képest ilyen kitüntetett szerepe? Nos, a válasz a reálgazdaságban keresendő: a kereskedelmi társaságok termelik a GDP jó részét, fizetik az adót,

tartják el – részben – az államot. A társaságok iránti bizalom vagy annak hiánya az egész gazdaság iránti bizalomra is kihat, áttételesen alapvetően érinti a társadalom közhangulatát. Nem közömbös, hogy egy országban a társaságokra mint az intézményesített csalás egyik lehetőségére vagy a tisztességes jövedelemtermelés eszközére tekintenek-e a polgárok.

A fentiekből elvileg alappal vonható le az a következtetés, hogy a modern jogrendszereknek is minden lehetséges eszközzel törekedniük kell a hitelezők védelmére, így a társasági jognak is megfelelően ki kell vennie a részét ebből a „munkából”, és a maga eszközeivel garantálnia kell a minél teljesebb hitelezői érdekvédelmet. A kérdés tehát most már csak az, hogy tartható-e a fenti tézis a jelenleg Európa jelentős részén elterjedt társasági jogi alapelvek fényében, és amennyiben erre a válasz legalább részben nemleges, úgy vannak-e olyan alternatívák, amelyek a jelenleg elfogadott jogfilozófiai alapoktól eltérően közelítik meg a problémát, s vajon ezek vezethetnek-e legalább azonos vagy jobb eredményre, mint a jelenlegi társasági jogi struktúra.

Hitelezővédelmi modellek

A visszaélésszerű magatartások megakadályozása többféle módon történhet, és a jogrendszerek is általában többféle módon védekeztek-védekeznek a társasági jog ezen forgácsai, vadhajtásai ellen. A védekezés intenzitása attól függ, hogy mit tekintenek az egyes jogrendszerek a társasági jog céljának, milyen érdekek védelmére szólnak gondolják a társasági jog szabályait.

Az egyik kézenfekvő útja a visszaélések kiszűrésének az *ex-ante beavatkozás*. Az *ex-ante beavatkozás* lényegi jellemzője, hogy a jogalkotó megpróbálja meggátolni a nemkívánatos helyzetnek már a kialakulását is. A társasági jogban ezt aprópénzre váltva a jogalkotó megpróbálhatja (és sok jogrendszerben meg is próbálja) előre bebiztosítani a társaságokat a tőkehiány ellen, például azáltal, hogy előír egy minimális tőkét az alapításhoz, és megkívánja, hogy ennyi vagyonnal (így vagy úgy, készpénzben vagy eladható vagyontárgyban) a létezése alatt folyamatosan rendelkezzen a társaság. Ezt hívják *jegyzett tőkének*, mégpedig arra való utalással, hogy a cégbíróságon bejegyzett adatról van szó. Ha ehhez még a cégbírósági nyilvántartást mindenki számára elérhető, nyilvános adathalmazzá teszi a jogalkotó, akkor máris képezhető egy fikció: elvileg mindenki megnézheti, amikor szerződik egy társasággal, hogy annak legalább mennyi vagyona van bármely pillanatban. Ha a jegyzett tőke összegének megfelelő vagy az alatti értékű szerződést köt valaki, akkor elvileg elvárhatja, hogy a társasági vagyon elegendő lesz arra, hogy

fedezze az ő követelését. Ezt az utat követi sok egyéb jogrendszerrel együtt mind a mai napig a magyar jogalkotó.

Milyen problémákat vet fel ez a típusú szabályozás? Az első és legfontosabb, hogy senki nem szerezhethet biztos információkat arról, hogy a társaság hány szerződést kötött összesen: nincs ugyanis semmi akadálya annak, hogy a társaság korlátlan számú és korlátlan értékű szerződéseket kössön. Első megfontolás után is nyilvánvaló, hogy ez a megoldás olyannyira fiktív, hogy semmiféle érdemi védelmet nem jelent a társaságok hitelezői felé. (Időnként arra alkalmas lehet a jegyzett tőke valamiféle minimumának meghatározása, hogy a komolytalan cégalapítási szándékkal bírókat elriassza azon cégek alapításától, amelyek tevékenysége olyan, hogy abból – ha azt jogellenesen végzik – már előre biztosan tudhatóan nagyszámú polgárnak nagy összegű kára keletkezhet, vagy akár az egész gazdaság megérezheti. A bankok alapításához szükséges kétmilliárd forint minimális jegyzett tőke nyilvánvalóan szolgálja ezt a célt és azt, hogy olyan személyek, akik nem rendelkeznek a banki működéshez szükséges mennyiségű tőkével, ne is gondolkodjanak bankalapításban.)

De a valódi probléma nem is feltétlenül abból fakad, hogy a szabályozás nem alkalmas a kívánt cél elérésére. Az sokkal inkább abban gyökerezik, hogy a fenti elvet követő jogalkotók (jelenleg ideértve az Európai Unióban zajló jogalkotást is) a társaságok hitelezőit védeni hivatott szabályokat (ezeket szaknyelven *tőkevédelmi szabályoknak* nevezik) erre a fiktív alapra építve határozzák meg. Mert ne gondoljuk, hogy a jogalkotók nem mérik fel: a fikció nem jelent valódi védelmet. Pontosan felméri, de általában nem jut elegendő energia arra, hogy végiggondolják a következményeket. Mi is lenne a logikus és racionális következménye annak, hogy a fenti módszer nem alkalmas hatékony és tényleges védelmi funkciót ellátni? Valójában az, hogy a módszert el kell vetni, mert az nem megfelelő, valamilyen egészen más alapokra építkező módszert kellene kidolgozni. Ez azonban nem történik meg, sőt éppen ennek ellenkezője történik: a különféle tőkevédelmi szabályok – azáltal, hogy gyakorlatilag minden esetben egyetlen fontos feltételt szabnak a társasági tőke védelmének: azt, hogy a társaság mindig rendelkezzen legalább a jegyzett tőkéjének megfelelő vagyonnal – konzerválják ezt a struktúrát. A konzervált struktúra pedig önálló életre kel: megpróbálhatják ugyan javítani, de a diszfunkcionalitás a struktúra immanens része, és így a javítások sem küszöbölik ki azt.

A jegyzett tőke elvére és a tőkevédelmi szabályokra épülő jogrendszerekben azonban – bármilyen fájdalmas is – annak érdekében, hogy működőképes maradjon a szabályrendszer, le kell számolni néhány közkeletű illúzióval és tévhitel. Ennek oka pedig az, hogy a modern jog egyik legfontosabb sajátossága, hogy

– a jogbiztonság érdekében – csak egy bináris kódrendszerben (a jogos–jogtalan kettősében) tud gondolkodni. Annak eldöntéséhez, hogy valami jogos vagy jogtalan, szükséges egy egyértelmű és pártatlan mérce: ez pedig a jelen esetben az, hogy a társaság vagyona (ez az ún. *saját tőke*) eléri-e a jegyzett tőkét. Ha nem, akkor jogszerűtlen helyzettel van dolgunk, ha igen, akkor a szituáció és az ahhoz vezető magatartás jogszerű volt.

Ezért tehát a társaságok (hangsúlyozottan korlátozott felelősséggel élő) tulajdonosaitól – legyenek bármilyen vagyonosak is – általában (kivéve ha csalárd módon, bűncselekményeket elkövetve jártak el) nem követelhető meg az, hogy a társaságtól jogszerűen megszerzett osztalékot vagy egyéb jövedelmet a társaság tartozásainak fedezésére fordítsák, ha egyébként betartották azt a szabályt, hogy a társaság saját tőkéje mindig megfelelt az akárcsak a törvényi minimumot elérő jegyzett tőkének – mivel a bináris kódrendszerben ez a magatartás a jogos minősítést kapta. Nem nehéz észrevenni, hogy ez a majdnem végletekig leegyszerűsített bináris kódrendszer nem képes lépést tartani a modern gazdaság bonyolult viszonyaival.

Ennek fényében amikor azokat a bírálatokat halljuk, hogy a társasági jog nem biztosít a hitelezőknek megfelelő garanciákat, fel kell tenni a kérdést: nem az alapokkal van-e a baj? Nem úgy fest-e a dolog, hogy a helytelen alapokra felépített struktúrával (azaz a jegyzett tőke minimumával operáló ex-ante beavatkozással) nagyrészt lehetetlen a kitűzött célt teljesíteni?

Van természetesen másik alternatíva is. Amennyiben az egyes államok jogalkotói úgy gondolják, hogy a társasági jognak az a célja, hogy megfelelő keretet adjon a vállalkozási tevékenység végzéséhez, és ezen célokon nem kívánnak túlterjeszkedni, úgy nem lesz nagy jelentősége a társasági jogi szabályok között azoknak a hitelezővédelmi normáknak, amelyek a visszaélészerű magatartásokat ex-ante próbálják megakadályozni, illetve a jogalkotó a bírósági ítélezésre bízva, hogy a csalárdan eljáró, a társasági jog eszközeit célzatosan rosszhiszeműen felhasználó személyek mégis szankcionálhatók legyenek (utólag, *ex-post*) ezen csalárd magatartásukért. Ilyen esetekben még a korlátozott tagi felelősség mellett működő társaságok alapításakor sem feltétlenül követeli meg a jogalkotó, hogy a jelképesnél nagyon összeggel alapítson társaságot a vállalkozni kívánó. Így tesz az angolszász jog, mivel például a magyar korlátolt felelősségű társasághoz hasonló formájú vállalkozást ott akár jelképes 1 font összeggel is lehetséges alapítani. Joggal merül fel a kérdés: ezekben az esetekben akkor mi védi meg az ilyen jelképes tőkével alapított társasággal szerződést kötő személyt? Mi a biztosíték arra, hogy ez a személy egy hosszas bírósági peres eljárás után hozzájut a társaság követeléséhez?

Ezzel kapcsolatban az ún. *fizetőképességi megközelítés (solvency test)* az, amit érdemes kiemelni. Ennek a megközelítésnek a lényege abban ragadható meg, hogy szakít a hagyományos tőkekövetelményi kritériumokkal: nem azt írja elő, hogy egy-egy időpontban a társaság jegyzett tőkéje és tényleges vagyona legalább megegyezzen egymással, vagy a tényleges vagyon legyen több, mint a jegyzett tőke. Ez a megközelítés ugyanis abból indul ki, hogy az életviszonyok sokfélesége gyakorlatilag megjósolhatatlanná teszi azt, hogy egy társaságnak mikor mennyi tőkére van (lesz) szüksége, ezért előre nem lehet megmondani összecszerűen a követelményeket. Ebben a megközelítésben tehát nem egy konkrét és bármely időpontban pontosan megadható összeg lesz a mérce, hanem azt a kötelezettséget telepítik a társaságokra, hogy azok a tagjaiknak történő minden kifizetés során úgy járjanak el, hogy a gondos ügyvitel mellett már előre látható jövőbeni kötelezettségeik teljesítését ne veszélyeztessék. Az, hogy mennyi időre kell a jövőbeni kötelezettségek kifizethetőségét biztosítani, jogalkotói döntéstől függ: ez lehet 2 év, de lehet akár 5 év is, bár meggyőződésem, hogy az utóbbi – pontosan az életviszonyok bonyolultsága és kiszámíthatatlansága miatt – valószínűleg eltűzött, az előbbi reálisabb. A fizetőképességi megközelítés alapján tehát a társaság csak olyan kötelezettséget vállalhat és teljesíthet jogszerűen, amely még éppen biztosítja, hogy más kötelezettségek is kielégíthetők legyenek. Ennek a megközelítésnek a csírája már a magyar társasági jogban is megjelent, igaz, csak korlátozottan: csak abban az esetben szükséges a kifizetés során a jövőbeni potenciális hatásokat vizsgálni, ha a társasági szerződés úgy rendelkezik, hogy az ügyvezetők kötelesek nyilatkozni arról: a kifizetés nem veszélyezteti a társaság fizetőképességét. Fontos leszögezni, hogy még az európai uniós jogalkotás is csak előkészítő fázis szintjén foglalkozik ezzel a megközelítéssel, de a társasági jog utóbbi pár évben felgyorsult modernizálását látva nem zárható ki, hogy néhány éven belül ebben a felfogásban alkotott szabályok váltják fel a korábbiakat. Olyan alapvető kérdések várnak még tisztázásra, hogy a kifizetéskor tett azon nyilatkozat, amely szerint a kifizetés mellett sem kell fizetési képtelenséggel számolni, tehető-e feltételelessé: hozzáfűzhetőek-e olyan korlátozások, hogy feltéve, ha az infláció egy bizonyos szintet nem halad meg, ha az árfolyamok, kamatok a vártak megfelelően alakulnak stb. Ezek a tényezők ugyanis – bár jellemzően nem az adott társaság határozza meg – alapvetően befolyásolhatják a fizetőképességet (elegendő itt arra gondolni, milyen komoly fizetési nehézségeket idézhet elő a nemzeti valuta árfolyamának kilengése).

Tovább javíthatja a hitelezők esélyeit követeléseik megtérítésére, ha a fizetőképességi megközelítést együtt alkalmazzák egy olyan szabályozással, amely megpróbálja valamelyest megfoghatóvá tenni a vezetők felelősségét a társaság tartó-

zásaival kapcsolatban. Ehhez az szükséges, hogy a vezető a hitelezővel szemben is közvetlenül a teljes vagyonával legyen felelős olyan extrém esetekben, amikor nyilvánvaló, hogy előre kellett volna látnia, hogy nem megfelelően gondos ügyletkötésekkel, a társaság üzleti tevékenységének kockázatos irányba terelésével veszélyeztette vagy egyenesen meg is hiúsította a hitelezők követeléseinek kielégítését. Ilyen szabályt – bizonyos korlátozott igényérvényesítési lehetőséggel – a magyar csődjog is ismer, bár a szabály gyakorlati érvényesülése még gyerekcipőben jár, és csak azokban a valóban extrém helyzetekben alkalmazható, ha a társaság felszámolás alá került, azaz fizetéképtelenné vált. Egyéb esetekben a vezető továbbra is csak a társaság tulajdonosaival szemben felelős, a hitelezők vele szemben igényt nem érvényesíthetnek, kizárólag a társasággal szemben tehetik azt meg.

A hitelezővédelmi modellek hatékonysága

A fentiekben láthattuk tehát, hogy az ex-ante és ex-post beavatkozás egészen eltérő filozófiai megközelítésen alapul, és egészen más szempontrendszerben gondolkodik. Feltehető hát a kérdés: melyik az alkalmasabb a hitelezők védelmére?

A magam részéről nem vállalkoznék arra, hogy a kérdésre egyértelmű feleletet adjak. Adódnak ugyanis olyan helyzetek, ahol – annak ellenére, hogy mint láttuk, alapvetően meglehetősen leegyszerűsített és ezért szükségszerűen diszfunkcionális eszközről van szó – az ex-ante beavatkozás szükséges (lásd bank alapítása). Azt, hogy ez egyben elégséges is lenne-e, valószínűleg nemmel kell megválaszolnunk, pontosan az említett banki példával illusztrálva: szinte nincs fontosabb követelmény a már egyszer jogszerűen (ex-ante beavatkozással) megalapított bank működése kapcsán, mint a mindenkori fizetőképessége (és ne feledjük: amikor bankszámlánkról pénz veszünk fel a bankkártyával, akkor a bank hitelezőiként eljárva jutunk hozzá a pénzünkhöz).

De az is nyilvánvaló, hogy az átlagos méretű és átlagosan kockázatos tevékenységet folytató társaságok esetén nem az fogja jelenteni a megfelelő védelmet, ha bizonyos minimális jegyzett tőkét követelünk meg alapításkor, és előírjuk, hogy az ennek megfelelő nagyságú saját vagyonnal a társaság mindenkor köteles rendelkezni. Ezért sincs érdemi jelentősége annak, hogy korlátolt felelősségű társaságot 3 millió vagy 500 ezer forint minimális tőkével lehet-e alapítani. Pontosabban: nem az összegeknek van jelentőségük. Sokkal lényegesebb arra rávenni a társaságokat, hogy azt biztosítsák: hosszú távon is fizetőképesek maradjanak, és rájuk bízni annak eldöntését, hogy milyen volumenű gazdasági tevékenységet ki-

vánnak folytatni. Nem lehet azonban elhallgatni azt a tényt, hogy még a legóvatosabb tervezés, a legnagyobb gondosság mellett is előfordulhatnak olyan külső események, körülmények, amelyek hátrányosan befolyásolják a fizetőképességet, azaz az ilyen helyzetekre a fizetőképességi megközelítés alkalmazása sem jelent igazi megoldást.

Ezzel gyakorlatilag eljutottunk oda, hogy nem is föltétlenül biztos, hogy a társasági jogban kell keresni a hitelezővédelem helyét. Lehetséges, hogy a társasági jogot úgy kell felfogni, mint (kiszegítő jelleggel) hitelezőket védő szabályokat is tartalmazó szabályrendszert, de az alapvető védelmet máshol kell megtalálni. Röviden akár úgy is fogalmazhatunk, hogy nem hitelezővédelmi célokat szolgáló társasági jogról, sokkal inkább kiszegítő jelleggel a társasági jogban is jelenlévő hitelezővédelmi szabályokról beszélhetünk. Aki tehát hitelezőként biztosítékot szeretne kapni követeléseinek megfizetésére, annak jellemzően nem a társasági jogi eszközök fogják megadni ezt a biztosítékot. Ehelyett lehetséges például, hogy a társasággal szerződő személy olyan biztosítékokat kérjen a társaságtól, amelyek hozzásegítik őt (és csak őt) a majdani követelése biztos érvényesítéséhez. Az első és legkézenfekvőbb biztosíték az, hogy azonnal kérje az ellenértéket, aki valamit szolgáltatott a társaságnak, azaz ha nem bízik meg a társaság ügyvezetésében, tulajdonosaiban, akkor ne engedje meg a halasztott fizetést. Vagy ha mégis megteszi, akkor kérjen (csak őt megillető és ezért biztonságot nyújtó) zálogot, bankgaranciát, kezest stb. Ehhez természetesen elengedhetetlenül szükséges, hogy – és ez már nem jogi, sokkal inkább pszichológiai, jogszociológiai probléma – rendelkezzen az illető *józan ítélőképességgel*, és fel tudja mérni, milyen kockázatokat rejt magában az ügyletkötés. Nem pusztán a társaságok feladata a józan mérlegelés, hanem a társaságokkal szerződő személyeké is. Senki ne tekintse evidenciának, hogy a vele szerződő másik fél a jövőben is szükségszerűen rendelkezni fog azzal a vagyonnal, amely fedezi a követeléseket.

Az, hogy a polgárok ezt a józan ítélőképességet elsajátították-e vagy sem, szocializációs kérdés: egy olyan társadalomban, ahol mindennapos gyakorlat az, hogy az egyén felelősen cselekszik, azaz kockázatot vállal és tudatában van annak, hogy döntéseiért adott esetben maga felel (akár a javait is kockáztatja), rossz döntés esetén pedig nem lesz egy felsőbb hatalom, amely garanciát és védelmet nyújt, jellemzően óvatosabbak a polgárok. Egy öngondoskodásra nem hajlamos, paternalista légkörben szocializálódott társadalomban ugyanakkor – a tanulópénz megfizetéséig – valószínűleg sokkal több lesz a visszaélés, mint amit még az adott jogrendszer normális működése mellett elfogadhatónak tartunk, mivel sokkal kevesebben mérik fel a tényleges kockázatait egy ügyletkötésnek. Ilyen esetben fordulnak majd az államhoz, a jogalkotóhoz, amely pedig – polgárait

SZATHMÁRY ISTVÁN: GONDOLATOK A TÁRSASÁGI TÖRVÉNYHEZ

szolgálni kívánván – ha másként nem, hát a jogszabályok egyre sűrűbb módosításával (amelyek egyre nagyobb kockázatot hordoznak abban a tekintetben, hogy inkonzisztenssé, diszfunkcionálissá válnak) próbál jogi megoldásokat találni olyan társadalmi problémákra, amelyek alapvetően nem jogi válaszokat és megoldásokat kívánnak meg.

A budapesti Skót Misszió lelkésze, George Knight 1947-ben

KOMMENTÁR • 2007 | 2

Ravasz László Szabó Imre esperes temetésén, az óbudai temetőben (1955. február)

Adományosztás a budapesti Skót Misszió temploma előtt 1945-ben